

't hupke

Verenigingsblad van de West Brabantse Vogelwerkgroep

Nr 183 Winter 2020

Inhoud	
Vogeltuintips	3
Uit het archief: Ringmussen	4
Boerenzwaluwslaapplaats	5
Nestkastonderzoek Liesbos	6
Patrijzenstand Breda	8
DE Kleine Zwaan	11
Slechtvalkenkast Grote kerk	13
Werkgroep weidevogels	15
Inventarisatie natuurgebied	17
Een dagje vogelen met Sandra Aarts	19
Natuurgebied in de regio;	20
Landgoed Valkenburg	
Bijzondere waarneming, Siberische Kauw	21

Van de redactie	
Dit winternummer van t Hupke is weer rijk voorzien van interessante vogelverhalen, zie oa. blz. 6-7 de bijdrage van Antoinette van der Wildt over nestproblematiek in het Liesbos.	
Extra aandacht vragen wij voor de oproepen van het bestuur (voorzitter, secretaris en biologisch secretaris) aan onze leden, om meer en een betere bijdrage te leveren aan onze vereniging, zie ook de oproepen op blz. 16	
Veel leesplezier gewenst, Jan en Martin	

't Hupke is een uitgave van de West Brabantse Vogelwerkgroep en wordt 4x per jaar toegezonden aan onze leden. Het lidmaatschap loopt per kalenderjaar. Opzegging kan alleen schriftelijk bij de secretaris, uiterlijk 1 maand voor het begin van het nieuwe kalenderjaar.
Bank NL76 INGB 0001 0637 12

Bestuur
Bert van de Haar (voorzitter)
Ger Duijf (secretaris)
Ineke Buijnsters (PR&communicatie.)
Kees Wijnen (Penningmeester)
Laurie Rijdsdijk (bio-secretaris)
Merel Roks (coördinator werkgroepen)

Vormgeving en opmaak
Martin van Leest
Redactie 't Hupke
Martin van Leest
Jan Benoist
redactie@westbrabantsevwg.nl

Vaste medewerkers
Raymond van Breemen
Piet van Iersel
Hans van der Sanden
Willem Veenhuizen
Harry van Vugt
Ria Lambregts (foto's)
Ineke Buijnsters
Wilma Rasink
Tekstcorrectie
Henriëtte Huijgens
Ad Rijnen
Albert de Hoon

Wijze van aanleveren
Kopij per email aanleveren als Word bestand zonder opmaak. Grafieken en tabellen en foto's apart aanleveren per email

Website
www.westbrabantsevwg.nl

Webredactie
Ger Duijf
website@westbrabantsevwg.nl

Volgend Hupke
Verzenddatum 1 maart
Aanleveren kopij 1 februari

Wenst u t Hupke digitaal te ontvangen stuur dan een mail naar;
secretaris@westbrabantsevwg.nl

Foto omslag: Ed van Zoonen

't Hupke wordt gedrukt door;
Printwall Breda

De coronacrisis gooit nog steeds behoorlijk roet in onze verenigingsactiviteiten, maar gelukkig zijn er nog mogelijkheden genoeg om individueel op pad te gaan.

De bestrijding van de eikenprocessierups in de gemeente Breda is inmiddels geëvalueerd en daarbij is bekeken wat de mogelijke effecten van de extra nestkastjes zijn geweest.

Ook hier bleek weer dat vastleggen van gegevens de enige manier is om te kunnen bepalen wat wel en wat geen effect heeft. Het lijkt erop dat de mezenkastjes hebben bijgedragen, maar door gebrek aan de juiste waarnemingen kan dat niet met zekerheid vastgesteld worden. Voor komend jaar zal daar dan ook meer aandacht aan besteed worden.

Ditzelfde geldt in het algemeen ook voor onze waarnemingen. Als wij als vereniging – en niet als individu- serieus invulling willen geven aan onze verenigings-doelstellingen, zullen onze waarnemingen centraal bij onze bio-secretaris bekend moeten zijn. Het alleen weten wie waar telt, maar niet wat er geteld of waargenomen is, levert onvoldoende basis op voor die invulling. Alleen met de juiste gegevens kan adequaat en tijdig opgetreden worden bij aanstaande of vermeende overtredingen van de Wet natuurbescherming (Wnb). Als wij als vogelaars kennis hebben van (broed)locaties van vogels, maar we melden dit niet, dan is het ook niet mogelijk om daar later, gebaseerd op verifieerbare feiten, een beroep op te doen bij een vermeende aantasting van een nest of leefgebied. We hebben nu een nieuwe bio-secretaris en die wil zich graag bezighouden met registratie en analyse van al deze waarnemingen. Wij zijn niet voor niets een vereniging, met een bio-secretariaat, om waarnemingen en gegevens te verzamelen en te analyseren en daarmee bij te dragen aan onze doelstellingen. Het komt volgens mij nog te vaak voor dat onze werkgroepen wel gegevens met elkaar delen of met bijvoorbeeld Sovon, Natuurmonumenten, Brabants Landschap, maar dat het bio-secretariaat -en daarmee het bestuur- van niets weet, maar wel geacht wordt actief te reageren bij een vermeende overtreding van de Wnb. Door gegevens niet te delen wordt het bestuur in feite buitenspel gezet terwijl het wel verantwoordelijk wordt geacht voor het besturen van de vereniging en daarmee het realiseren van de doelstellingen. Mijn oproep is dan ook om maximaal gegevens te delen en beschikbaar te stellen aan de bio-secretaris.

Uw Voorzitter,
Bert van de Haar

Meer dan een half jaar later dan de bedoeling was heb ik het stokje van Piet van Iersel overgenomen. Zoals al eerder vermeld was/is het coronavirus de grote boosdoener. Activiteiten zijn inmiddels weer nagenoeg onmogelijk geworden. In september was het nog mogelijk om de ledenvergadering (ALV) van begin 2020 alsnog te houden. Gezien de opkomst, een kleine twintig leden durfden het aan, hebben de meesten van ons voorlopig ook geen trek in activiteiten tijdens dit coronajaar.

Gelukkig had ik al een drietal bestuursvergaderingen bijgewoond en heeft Piet me een aantal keren bijgepraat over de werkzaamheden van een secretaris, zodat ik niet helemaal in het diepe werd gegooid. Allereerst moeten we als vereniging erg blij zijn dat Piet de werkzaamheden van Fred Pardoel heeft willen overnemen. Het zou voor maximaal een jaar zijn maar het werd toch iets langer. Piet, bedankt dat je dit hebt willen doen. In de laatste ALV is ook Laurie Rijsdijk gekozen als bestuurslid. Ze wordt coördinator bio-secretariaat. Zij neemt de taken over van Reinier van Loo die door drukke werkzaamheden moest stoppen als bestuurslid. Laurie, veel succes in je nieuwe functie en Reinier, bedankt voor wat je de afgelopen periode hebt gedaan voor de vereniging. Naast de taak van secretaris vermaak ik me zelf ook nog met het beheer van onze website, het samenstellen van de nieuwsbrief, zitting in de ledenraad van Sovon en lid van de werkgroep Rooskensdonk. Ik ben zeker niet de enige binnen de vereniging die meerdere taken uitvoert. En ja we doen het zelf, maar dit maakt de vereniging kwetsbaar. Wanneer iemand door omstandigheden niet meer in de gelegenheid is om de werkzaamheden uit te voeren hebben we als vereniging een probleem omdat er dan in één keer veel zaken stilvallen. Ik roep daaom iedereen binnen de Vogelwerkgroep op om eens te kijken of je aan een taak zou willen meehelpen. Zo moet de software waarop onze website draait in de toekomst worden vervangen en dat is dan natuurlijk een mooie gelegenheid om de website op te frissen. Wil je hierbij helpen dan ben je van harte uitgenodigd. Ook bij het uitbrengen van de maandelijkse nieuwsbrief kan ik een helpende hand gebruiken. Wie durft? Merel Roks, ons bestuurslid coördinator werkgroepen, heeft ook nog wat vacatures.

Piet van Iersel zei het al eerder: het is een bijzondere tijd voor ons allen. Laten we hopen dat we in 2021 weer een aantal activiteiten kunnen organiseren.

Ger Duijf

Ruimte

Op onze aarde wonen nu naar verluidt zeven miljard mensen. Dat worden er naar verwachting in 2050 tien miljard, als het zo doorgaat. Het gebruik van fossiele brandstoffen zorgt voor een broeikaseffect waardoor de temperatuur zorgwekkend stijgt met als gevolg zeespiegelstijging, overstromingen, stormen en bosbranden

Voor financieel gewin worden regenwouden gekapt. Mensen als Trump en Bolsonaro ontkennen het probleem glashard. Steeds meer blijkt dat wij ons leefmilieu aan het uitwonen zijn met alle negatieve gevolgen van dien. De Verenigde Naties waarschuwen er vorig jaar voor: zeker één miljoen diersoorten worden op dit moment bedreigd met uitsterven; meer dan ooit in de historie van de mens.

In Nederland zijn er mensen en instanties die denken dat ruimte onbeperkt is. Trots ziet men wethouders en projectontwikkelaars aankondigen dat er weer een industrieterrein en een nieuwe woonwijk wordt aangelegd. Er is een tekort aan 300.000 woningen. Veel grote magazijnen worden gebouwd met als gevolg "verdozing" van het landschap. In Nederland is 14 procent van de grondnatuur, 15 procent is bebouwd. Het overgrote deel van de bevolking woont in grote steden, op elkaar gepakt en in hoge woontorens. Meer dan de helft van het land is in gebruik bij de agrarische sector. Wij verbouwen veel land- en tuinbouw producten voor de export, bij de teelt waarvan mensen uit het buitenland nodig zijn om het werk te doen. Als er ruimte nodig is zal die bij de agrariërs gevonden moeten worden. Als zij geen opvolger hebben willen ze hun bedrijf wel verkopen om met de opbrengst een goede oude dag te kunnen hebben. Er blijft een zwaar aangetast landschap over met veel hoge windmolens voor onze stroomvoorziening. Recreanten overspoelen de natuur en wij gaan op zoek naar de laatste weidevogels. Geen prettig vooruitzicht.

Biemeus

Vogeltuintips

Nog wat te snoeien en te planten tijdens de winterperiode, enkele ideeën en wintervoedertips.

Het snoeien en knippen van de verschillende hagen is nog niet, of weinig behandeld en toch zijn ze belangrijk als nest- en schuilgelegenheid.

De coniferenhagen, Chamaecyparis (Levensboom), Taxus (Venijnboom), en bijvoorbeeld Cupressocyparis (Cypres) zijn het beste te knippen rond de maand augustus. De nesten met jongen in de haag zijn in deze tijd al uitgevogen! Als het mogelijk is kun je de beukenhaag (Fagus sylvatica) en de Liguster (Ligustrum ovalifolium) knippen na de langste dag, dan hoef je het namelijk maar één keer te doen. De Lijsterbes, die tijdens de vorige schrijfsessie vol in de bessen zat, is nu al bijna kaal gegeten door vooral de Merels. Ook een Ekster en zelfs een Gaai snoepten ervan! De sierappels, bijvoorbeeld Malus Liset, zitten nu vol kleine rode appeltjes, de takken scheuren bijna af. Merel, zelfs Koolmees, hakken in het vruchtvlees om bij de pitjes te komen. Er zitten ook vliegjes tussen de appeltjes, die ze misschien wel mee eten. Hier tegenover groeit in mijn tuin een lage meidoornhaag, de bessen daarvan worden gegeten door Merel en Kauw! De vruchten van de Zweedse Meelbes (Sorbus aria) zijn ook een welkome voedselbron voor lijsterachtigen en de Spreeuw. Leuk om te noteren wie wat eet, daar is nog maar weinig van bekend.

De Klimop, (Hedera helix), bladhoudend, geeft ook voor de vogels en insecten heerlijke zwarte bessen. Het is een van de laatste bloeiers, evenals de boomklimop, (Hedera arborescens). Die is is interessant, blijft lager en is meer struik.

Het plantseizoen begint weer, vanaf november tot en met maart of zelf nog tot in mei (potcultuur) kan er geplant worden. Bijvoorbeeld Bottelroos (Rosa rugosa) kun je planten als haag of bosje. De Groenlingen zijn dol op de pitten en misschien wel het vruchtvlees van de rozenbottels. Zorg voor een ruig hoekje., Als je snoeihout over hebt kun je een takkenril maken ter afschieding of camouflaage van iets lelijks. Hark het blad van het gras in de border of plantvak, deels voor bemesting en klein dierspul.

Ook de nestkasten kunnen na het broedseizoen weer schoongemaakt worden; Ook al zijn ze leeg gebleven, toch schoonmaken! Pas op voor vlooiën of andere insecten. Tja, dan zijn we misschien nu al bezig met wat voer hier en daar weg te leggen. Of voer je het strooivoer al het gehele jaar? Ik strooi een handje op de voerplank en een beetje op de grond, verder nog niets, zo koud is het nog niet. Volgens mij kunnen vogels nog genoeg voedsel vinden.

Er zijn korfjes in de handel om meer strooivoer in te doen, of pinda's. Voer liever geen pinda's in de dop, zo'n gedoe. Het kost de mezen meer energie om de pinda er uit te krijgen dan het ze oplevert. Hoewel, het is leuk voor kinderen om snoeren te maken. In het strooivoer zitten allerlei zaden die door bijna alle vogelsoorten gegeten worden. Ik doe zelf alleen de zonnepitten apart in een korfje, de mezen, vinken en zelfs de Houtduif vinden die het lekkerst.

Teminste bij mij, misschien is dat bij jou anders.

En als het kouder wordt dan doe (prop) ik enkele vetbollen in een korfje en bevestig dit aan de voederplank. Bijna alle soorten pikken het spul uit het korfje, zelfs de Kauwen zijn hier goed in. Als het kouder wordt hang ik ook een pot pindakaas op, met "tralies" beschermd omdat de Kauwen bij mij dit anders snel leeg eten! Vorig jaar presteerde een paar Eksters het om toch bij die pot te komen. De Kauwen zaten erbij en keken er naar...!

ANTI-KAUWEN
VOEDERKOOI

FOTO, MARTIN
VAN LEEST

Strooi ook wat voer op de grond, want er zijn soorten (Merel Vink, Heggenmus, en Huismus) die graag van de grond eten. Bij een korfje met strooivoer kan het erg druk zijn met bijvoorbeeld Huismussen. In een dag kan het korfje al weer leeg zijn. Laat zo min mogelijk strooivoer op de grond achter, zorg dus ervoor dat het voer voor de avond weg is, want de muizen weten het ook te vinden.

Wat rotte appels of fruit ergens langs de struiken neerleggen is heerlijk voor de lijsterachtigen, zelfs Koperwiek en Kramsvogel! Ook Spreeuwen komen ervan eten. Voor de Spechten kun je vetbollen in een snoerrond een boomstam binden of vetblokken tegen de stam, zeker als er sneeuw ligt of het ijzelt! Maak als de bodem bedekt is met sneeuw een deel snel sneeuwvrij voor de bodemvoedselzoekers.

Prachtig is het om het wel en wee bij de voertafel te beleven, verrekijker en vogelgids in de buurt, om een en ander nog beter te bekijken en te noteren en wellicht te fotograferen.

Het is wenselijk dat je vanuit de kamer of keuken altijd zicht hebt op de voerplek, want je krijgt geheid 'vreemde' gasten! En niet vergeten te kijken en te letten op het gedrag van de verschillende soorten. Leerzaam: wat eet hij of zij, angstig of tam, brutaal of afwachtend, het weggagen van soortgenoten of anderen, enz, enz. Veel kijkgenot deze en komende winters!

Willem Veenhuizen

de Ringmus

Het idee om over de Ringmus te schrijven is ontstaan tijdens een bezoek aan Camping de Knotwilg in de Biesbosch. Vorig jaar zag ik daar nog meer dan honderd Ringmussen rondvliegen en dit jaar maar een tiental. En dit terwijl de omgeving nauwelijks is veranderd en ik er bijna in de zelfde periode van het jaar was. Ik ben dus weer met hulp van Hans van der Sanden in ons archief gedoken om naar waarnemingen van de Ringmus te kijken. Zoals al gauw bleek: gegevens genoeg om er iets over te schrijven. Zo'n 750 waarnemingen zitten erin.

Ik ben maar eens in de literatuur gedoken om te ontdekken waarom het zo slecht gaat met de Ringmus. De vraag is dan altijd: wanneer is dat begonnen en is er een goede reden voor te vinden? Het lijken twee simpele vragen maar de ecologie van een soort is best een ingewikkeld verhaal van voedselaanbod, overleving, reproductie, en geschikt biotoop. om maar een paar variabelen te noemen. Vanzelfsprekend kun je dat niet uit ons waarnemingenarchief halen. Temeer omdat het aantal waarnemingen en waarnemers de laatste twintig jaar is geëxplodeerd door de digitale mogelijkheden. In vijftig jaar is zo een leuk archief opgebouwd dat wel iets duidelijk maakt. In de onderstaande tabel zie je dat terug. De rechterkolom laat zien dat er steeds minder Ringmussen per periode worden gezien.

Periode	Aantal waarnemingen	Getelde Ringmussen	Gemiddeld aantal p/keer
1970-1980	5	494	98.8
1981-1990	3	136	45.3
1991-2000	8	314	39.3
2001-2010	122	1249	10.2
2011-2020	625	4159	6.7

In de Avifauna van Noord-Brabant vinden we over de Ringmus nog de volgende tekst: “*Thans is de Ringmus in Noord-Brabant een zeer talrijke broedvogel (1967), die in vrijwel alle gemeenten kan worden aangetroffen. De soort komt het meest voor in plattelandsgeluchten met veel oude boerderijen, waar bij elke boerderij tientallen Ringmussen broeden onder pannen, strodaken en in schuren. In grote getale komt de Ringmus ook voor op plaatsen waar veel knotwilgen staan, zoals in de Biesbosch, waar de soort de belangrijkste zangvogel is. Ook nestkasten worden veel door de Ringmussen als broedplaats gebruikt; in dit geval krijgen de diverse mezensoorten veel minder kans om een kastje te betrekken*”.

Dat laatste wordt bevestigd door leden van de Vogelwerkgroep. Die probeerden Koolmezen in bossen te laten gaan broeden maar dat lukte niet doordat de nestkasten eerder in gebruik werden genomen door Ringmussen. Een voorbeeld hiervan is een poging bij het Goudbergven. Slechts na het verwijderen van de ringmusnesten kregen de Koolmezen een kans. Dat is overigens niet alleen in Brabant gebeurd maar op meerdere plekken in Nederland.

In Limosa (2002) staat een publicatie over de opkomst en ondergang van de Ringmus in de zuidelijke Hoge Veluwe. Daarin het verslag van een uitgebreid nestkastenonderzoek waarin de onderzoekers vertellen wat er zoal gebeurde tijdens hun onderzoek van 300 tot 400 nestkasten in een bosgebied met daarin enkele agrarische enclaves. Het gebied was 320 hectare groot en na een flinke storm gereduceerd tot 171 hectare. De nestkasten werden wekelijks gecontroleerd en zo konden de drie broedsels goed worden gevolgd. De onderzoekers vonden vier mogelijke oorzaken: daling van het aantal jongen van het tweede en derde broedsel, intensivering van de landbouw, gebruik van bestrijdingsmiddelen en de toename van het aantal roofvogels, met name de Sperwer, en van parasieten of ziektes. Doch geen van deze oorzaken biedt een afdoende verklaring.

RINGMUS: FOTO PIET VAN IERSEL (THAILAND).

In een ander onderzoek elders in Nederland in Eastermar (2016) werd ook een groot aantal nestkasten onderzocht. Het aantal broedparen nam weliswaar toe maar het aantal uitgebroede eieren van het tweede en derde broedsel was teleurstellend laag; er werden veel dode jongen gevonden. Het aantal waarnemingen in het archief blijft beperkt. Soms worden er nog groepjes gezien van tien tot veertig Ringmussen, maar dat is dan wel in de trektijd of in de winter. De meeste waarnemingen betreffen een enkele Ringmus in het gehele gebied van de Vogelwerkgroep maar de meeste in de Haagse Beemden.

Piet van Iersel.

Literatuur:

Both, C., M.E. Visser & H. van Balen, 2002. De opkomst en ondergang van een populatie Ringmussen *Passer montanus*: in Limosa 75 (2002): p41-50.
Raadselachtige Ringmussen (*Passer montanus*): nestkastbewoners bij Eastermar (Frl.) in de periode 1996 – 2016; Arend Timmerman & Germ de Vries, in: Twirre natuur in Fryslân Jaargang 26, 2016, nummer 2
Atlas van de West-Brabantse broedvogels, Swev, 2007.
Avifauna van Noord-Brabant 1967; F. van Erve; e.a.

Boerenzwaluwslaapplaats in Breda

Je kunt je eigenlijk niets bijzonders voorstellen als je over de Oosterhoutse weg naar Teteringen fietst. Maar toch is het voor Raymond van Breemen en mij een bijzonder plekje, daar bij Curio alias de Scala VMBO. Ik ga al een paar jaar de Witte Kwikken tellen die er slapen.

Inmiddels is het een slaapplaats die onder de slaapplaatstellers genoemd mag worden: Witte Kwikken, Spreeuwen, Boerenzwaluw, Oeverzwaluw: ze zijn er dit jaar allemaal gezien. Maar voor de leden van de Vogelwerkgroep die er in de buurt wonen is het kennelijk een normaal verschijnsel: de Boerenzwaluw komt elk jaar, hoorde ik een lid zeggen. Nou, ik had de slaapplaats van de Boerenzwaluwen in het geheel niet verwacht en ook nog nooit gezien. En ik denk menig verenigingslid ook niet. Dat bleek wel toen Ineke Buynsters en ik besloten het op de appgroep van de vereniging te zetten. Na enkele dagen stonden we er met acht mensen te genieten. Hieronder in de tabel de waarnemingen.

datum	Boerenzwaluw	Witte kwikstaart
10-08-20	0	161
20-08-20	200	205
1-09-20	300	80
9-09-20	1500	84
10-09-20	2000	130
11-09-20	2000	100
12-09-20	2000	146
13-09-20	1900	140
15-09-20	0	175

Het is niet gek dat het fenomeen je niet opvalt, je hebt er maar bijna tien dagen en een korte periode per dag de gelegenheid voor. Want hoe gaat het zo'n beetje? Ik sprak met Raymond altijd af om ongeveer een uur voor zonsondergang op de brug te staan om de Witte Kwikstaarten en andere vogels te zien. En het gebeurt dus allemaal in een korte tijdsperiode. Ongeveer een half uur voor zonsondergang foerageren de Boerenzwaluwen in groten getale nog boven de Waterkokers en plotseling verschijnen ze boven je hoofd om binnen vijf à tien minuten in het riet te verdwijnen en daar te blijven tot de zonsopgang. Dan gaan ze weer binnen een paar minuten op weg om te gaan foerageren. Waarheen is ook volkomen onduidelijk. Of trekken ze misschien meteen door naar het zuiden? Als je daar staat te kijken komen allerlei vragen opborrelen maar een antwoord is vaak niet te geven. Tellen is ook vrijwel onmogelijk; ik riep er een paar ervaren tellers bij maar verder dan een grove schatting kwamen we niet.

Piet van Iersel

Ingezonden mededelingen

Beste mensen,
Hierbij een foto die mijn zoon Jochem vorig weekend nam in de buurt van De Brabantse Wal. Hij volgde een biddende torenvalk, toen er ineens uit het niets die havik kwam. En de torenvalk greep.
Mijn zoon (woont in Roosendaal) is wel geen lid onze club, maar gelukkig heb ik de interesse voor de natuur over kunnen brengen. En inmiddels fotografeert hij veel groet,

Hans Matthijssse

Op de redactie kregen we van Fietje van Genuchten onderstaande tekst toegestuurd.

Aan allen die Frans van Genuchten een goed hart toedroegen.

Als u dit leest is het vier maanden geleden dat Frans overleed.

Wij mochten van velen van u op alle mogelijke manieren een hartelijk medeleven ontvangen.

Daarvoor wil ik u, namens ons gezin, heel hartelijk danken.

Inmiddels heb ik ook veel van onze vrienden, vriendinnen en kennissen gesproken, rechtstreeks of per telefoon. Altijd troostend en dankbaar voor alles wat hij deed en voor wie hij was.

Wij staan of zitten nog steeds op afstand van elkaar volgens de corona regels.

Niet wetend dat het zo lang zou gaan duren voelt het nu niet meer passend om alsnog een herdenkingsbijeenkomst te houden.

Ieder voor zich herinnert hem zich in woord of gedachten en zal dat blijven doen.

Pas als niemand meer over hem spreekt, is hij echt niet meer onder ons.

Dank voor alle lieve woorden en vriendschap. Voor hem op de eerste plaats maar wij hebben daarin mogen delen. Ik hoop u nog vaak te begroeten.

Namens kinderen, schoon- en kleinkinderen.

Fietje van Genuchten.

Van nestkasten, dode jongen, buxusmotten en tekenbanden

Het is alweer even geleden dat ik mijn eerste belevenissen uit het nestkastenonderzoek in het Liesbos aan het papier toevertrouwde.

Inmiddels zijn we twee jaar en 202 legsels verder, zijn er 1342 jonge vogels geringd, vonden wij 131 dode jongen in de kasten, zijn 43 nesten verlaten, zijn 1840 eieren gelegd, zijn 1343 jonge vogels uitgevlogen en bleven er nog 20 kasten beschikbaar voor laatkomers die niet kwamen.

“Mijn Jos” vraagt mij als hij deze cijfers ziet staan: hoe kan het dat wij 1342 jongen hebben geringd en dat er 1343 jongen zijn uitgevlogen? Zou er dan een zijn die de dans van het ringen is ontsprongen?

Neen zegt Gerard, waarmee wij in het Liesbos samenwerken en die het stukje ook te lezen krijgt: het is een optelling van twee jaar. Dit jaar ligt het aantal geringde jongen hoger dan dat van de uitgevlogen jongen en er is een aantal geringde jongen dood in het nest gevonden. Vorig jaar was het aantal uitgevlogen jongen hoger dan het aantal geringde omdat één nest te groot was om nog te ringen en er geen geringde jongen dood in het nest zijn gevonden.

Zo zie je maar dat je verder moet kijken dan de cijfers op zich. Maar, dat zijn nog eens aantallen die in de afgelopen twee jaar door ons bij elkaar zijn geteld!

2019 en 2020 zijn ook jaren van extremen gebleken, op elk vlak. Veel legsels en bezette kasten in 2019 en relatief weinig legsels en bezette kasten in 2020. Heel veel dode vogels in 2020 en heel weinig in 2019

Heel veel gelegde eieren in 2019 en veel minder in 2020.

Wetenschappelijk onderzoek

Het is nu aan de wetenschappers van de Universiteit van Wageningen en het Nederlands Instituut voor Ecologie om te onderzoeken wat deze cijfers werkelijk zeggen en wat de oorzaken zouden kunnen zijn van de verschuiving. Het NIOO-nestkastonderzoek is vooral bekend van publicaties over de gevolgen van zure regen en meer recent de globale klimaatverandering. Inmiddels zijn al meer dan twintig wetenschappers gepromoveerd op dit lange termijnonderzoek dat in 1955 begon op vier bosterreinen verspreid over Nederland, waaronder het Liesbos.

En hoewel ik mij in het begin van onze bijdrage in 2018 afvroeg of ik dat controleren van die nestkastjes wel leuk zou blijven vinden, wordt ons “werk” in het bos eigenlijk alleen maar leuker en interessanter. Wij zijn ook dit jaar weer vanaf eind maart tot in juni iedere week in het bos te vinden geweest. De natuur ontwaakt in deze periode langzaam uit de winterslaap en iedere week weer is het een genot om de natuur in al haar facetten te zien ontluiken. Ieder jaar in juni komt Louis Vernooij uit Wageningen bij ons langs voor het wegen en meten van de volwassen vogels, het fotograferen van de snavels en het nemen van kleine

bloedmonsters voor DNA-onderzoek. Dat is altijd interessant en bovendien gezellig. Ook zijn wij al eens naar het NIOO geweest voor een rondleiding in hun zo duurzaam mogelijk gebouwd en ook nog eens heel mooi kantoor- en onderzoekpand. Wij konden de onderzoekers alle vragen stellen die bij ons opkwamen (maar er zijn inmiddels wel wat vragen bijgekomen).

In juni van dit jaar zijn wij door baron Van Boetzelaer, die de bezitter is van het stuk bos in Oosterhout (bij Nijmegen) dat ook al tientallen jaren participeert in hetzelfde onderzoek, uitgenodigd voor een rondleiding over zijn landgoed. Aan het eind van die rondleiding werden wij getrakteerd op een werkelijk adellijk kopje thee. Dat maak je toch niet dagelijks mee! Ook krijgen we soms informatie waarover je anders mogelijk niet zo makkelijk zou beschikken. Misschien heb je wel eens gehoord dat in de afgelopen tijd sprake is geweest van een toenemende sterfte onder nestjongen van Koolmezen. Uit eerder onderzoek was al gebleken dat in de stad meer nestjongen sterven dan in natuurgebieden. Dat komt door een combinatie van minder insecten om te eten, een lagere kwaliteit van de insecten en een hogere kans op sterfte van de ouders. De laatste paar jaar leek de sterfte nog verder toe te nemen. De invasie van de buxusmot en de bestrijding daarvan begon in ongeveer dezelfde periode. De vrees ging daardoor leven dat de bestrijdingsmiddelen extra koolmezensterfte veroorzaakten.

Onderzoek doodsoorzaak

Na een oproep begin 2019 van CLM Advies in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Ecologie werd vanuit het hele land melding gemaakt van dode mezenjongen. Ook wij hebben een aantal dode jongen uit de nestkasten in het Liesbos ingestuurd.

Onderzoek, inventarisaties, verslagen

Uit het totaal aan dode vogels zijn 41 vogels geselecteerd voor nader onderzoek. Op locaties waarvan de melder uitgezocht heeft welke pesticiden tegen de buxusmot zijn gespoten, vonden de onderzoekers deze stoffen niet terug in de mezen. Maar, ze vonden wel wat anders... Mezen gebruiken honden- en kattenharen om hun nest te bekleden, want dat is lekker warm. En wat zijn ze ook mooi hè, die mezenestjes. De eerste weken van onze controles zien wij die koolmezenestjes groeien van een beetje nestmateriaal (mos) naar meer en meer, dan ontstaat een mooi kuiltje en tot slot komen al die haartjes, ook soms in verschillende kleuren. Door de behandeling van honden en katten met geneesmiddelen tegen vlooiën en teken, blijken deze haren giftige stoffen te bevatten. Eenmaal in het nest worden de nog kale jongen hieraan blootgesteld en nemen ze de stoffen via hun huid op. Deze verrassende besmettingsroute is nog niet eerder beschreven. In 97 procent van het aantal keren dat in jonge mezen toegestane insecticiden zijn gevonden, zou dit te koppelen zijn aan besmetting via haren met diergeneesmiddelen.

Bestrijdingsmiddelen

In totaal zijn er 26 verschillende soorten bestrijdingsmiddelen aangetroffen in de dode jonge Koolmezen. De voor vogels sterk giftige stoffen fipronil en imidacloprid kunnen in twee gevallen ook de doodsoorzaak zijn geweest van deze jongen. Tot slot zijn in een uitzonderlijk monster uit een natuurgebied maar liefst twintig verschillende pesticiden in één dode vogel aangetroffen.

Voor de kenners/belangstellenden/nieuwsgierigen: vijf stoffen boven de rapportagegrens (2-fynylfenol, antraquinon, piperonyl-butoxide, permethrin, imidacloprid (insecticiden) en vijftien onder de rapportagegrens namelijk chloorprofam, propyzamide, prosulfocarb, pendimethalin en oxadiazon (herbiciden), DDT, pyriproxyfen, cypermethrin en fluralaner (insecticiden), DEET en difenyl (biocide), dimethomorph, folpet, tebuconazool en difenoconazool (fungiciden).

Het Liesbos

Dit letterlijke en figuurlijke "monster" blijkt ook nog eens afkomstig uit het Liesbos, waar wij dus het nestkastonderzoek doen. Het is een raadsel hoe al deze pesticiden in de nestjongen terecht zijn gekomen. Waarschijnlijk deels via het ei. Maar hoe en waar heeft de moederkoolmees deze stoffen allemaal binnen gekregen? Verder is natuurlijk de vraag: wat gebeurt er met de conclusies en bevindingen uit dit onderzoek? Gaat er iemand richting de producent van teken- en vlooiënbestrijdingsmiddelen als halsbanden om over de conclusies van dit onderzoek te praten en van gedachten te wisselen? Is er een instantie die gaat onderzoeken waar de Koolmees al die pesticiden vandaan zou kunnen hebben gehaald? Ik hoop het eens ergens te horen of te lezen.

Natuurlijk stuur ik dit stukje ter "lering ende vermaeck" ook naar onze contacten bij het NIOO en ik ben heel benieuwd naar de reactie.

Antoinette van der Wildt

Heeft de Patrijzenstand het dieptepunt bereikt?

De Patrijs is samen met de Veldleeuwerik de meest in aantal afgenomen broedvogel van ons land. Sinds de jaren '60 van de vorige eeuw zijn beide soorten met meer dan 90 procent afgenomen. Oorzaak: onze moderne landbouwmethodes.

Sinds 2010 volg ik de stand van de Patrijzen in Breda. De Patrijzen zijn echte standvogels die zeer trouw zijn aan elkaar en aan hun leefgebied. De Patrijs zou je kunnen beschouwen als de graadmeter van ons milieu. Het dieptepunt in de stand van de Patrijs is volgens Sovon bereikt; het is te hopen want wat is er mooier dan Pa (trijs) en Ma(trijs) in een weiland samen te zien met een stuk of tien jonkies. Ook in Breda gaat het er als je uitgaat van het aantal waarnemingen de laatste jaren gelukkig weer iets beter mee.

FOTO, W TEUELEN

In de periode 2010 t/m 2015 lag het geschat aantal territoria op 12 tot 14.

In de periode 2016 t/m 2017 lag het geschat aantal territoria op 7 tot 9.

In de periode 2018 t/m 2020 lag het geschat aantal territoria 4 tot 5.

Beschrijving gebieden

Bavelse berg: Dit is een voormalige vuilstort, gelegen aan de Dorstseweg in Bavel. Het terrein is niet toegankelijk voor publiek. De berg wordt momenteel ingericht als zonneweide en voorzien van enkele honderden zonnepanelen. In het beginjaar van de Patrijzen-monitoring (2009) werden nog twee koppels waargenomen; waarnemingen uit de jaren daarna zijn zeldzaam, mede omdat het gebied niet toegankelijk is. In 2020 heeft de gemeente Breda een onderzoek door Sovon uit laten voeren dat speciaal gericht was op het voorkomen van Patrijzen in de stad Breda. Op de Bavelse berg werd toen nog een koppel waargenomen.

De Rith: Dit gebied omvat de gehuchten het Lies, Vuchtschoot, Dwarschoot, Ganzenweide en Bouwlust. In de beginjaren van de monitoring werden er geen waarnemingen meer gedaan, vanaf 2011-2014 werden er jaarlijks weer enkele Patrijzen waargenomen, in 2015 werden er geen waarnemingen meer gedaan. In 2015 werd ook het dieptepunt van waarnemingen in de gemeente Breda bereikt; in totaal werden er nog maar 23 waarnemingen gedaan.

Vanaf 2016 werden er op de Rith weer op verschillende plaatsen Patrijzen gezien.

In 2016 was er sprake van 37 waarnemingen, in 2017 van slechts 2 waarnemingen en in 2018 van 5.

Prinsenbeek: De deelgebieden waar waarnemingen gedaan zijn waren Weimeren, Halse Dijk, Klein Overveld en de Verloren Hoek.

Ondanks de nog steeds voorkomende overhoekjes en kruidenrijke stroken die Patrijzen graag opzoeken zijn de waarnemingen in Prinsenbeek de laatste jaren met een kaarslichtje te zoeken. Vanaf 2017 worden er geen waarnemingen meer gedaan.

Haagse Beemden-Lange Bunders: vanaf 2009 tot 2017 werden er nog regelmatig Patrijzen gezien en tot 2013 werden er ook nog juvenielen waargenomen. Daarna zakte de kleine populatie in elkaar en de laatste jaren worden er geen waarnemingen meer doorgegeven.

Rooskensdonk: Dit natuurgebied is gelegen ten noorden van de waterzuivering van Brabantse Delta, ten westen ervan ligt de spoorlijn 'Breda-Rotterdam.

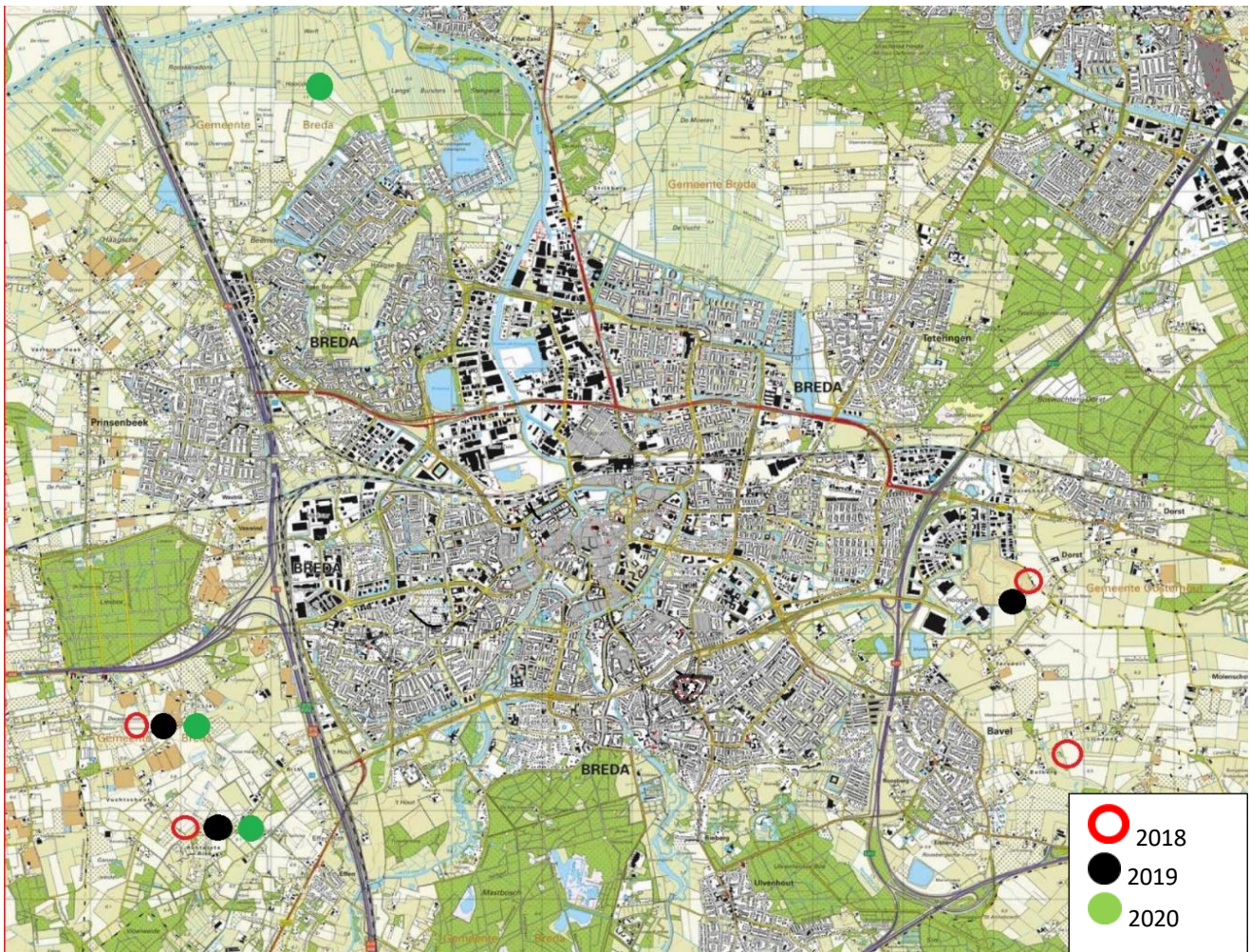
Tot 2014 zaten er nog enkele koppeltjes, ook werden er tot 2013 nog juvenielen gezien, daarna zijn ook hier de laatste Patrijzen verdwenen. Vanaf 2016 zijn er geen meer waargenomen.

Hooijdonk: Dit gebied was tot 2016 het best bezette gebied van Breda, in 2010 zaten er nog meerdere koppels met juvenielen, daarna ging het snel bergafwaarts. In 2016 zijn er geen waargenomen, in 2020 werd nog een waarneming gedaan van een solitaire Patrijs.

Lage Vuchtpolder: Tijdens de monitoringjaren (2009-2020) werden er onregelmatig waarnemingen gedaan. In 2009, 2011, 2012 en in 2015 werden Patrijzen gezien, soms ook met jongen (2009 en 2015). Een groot deel van het gebied heeft aan de randen van de weilanden hoge tot middelhoge grasranden die het waarnemen van Patrijzen bemoeilijken. Mogelijk zijn de gevonden aantallen aan de lage kant.

Gilzewouwerbeek: Dit gebied is in 2011 door de gemeente aangelegd en is in potentie erg geschikt voor Patrijzen. In 2018 en in 2020 werden enkele waarnemingen gedaan.

Markdal: De Bovenmark stroomt vanaf de Belgische grens richting de Duivelsbruglaan. ten zuiden van de Klokkenberg wordt het gebied doorsneden door de A58. Alleen in dit zuidelijke deel (voor de A58, gemeente Alphen- Chaam) worden nog waarnemingen gedaan.

Situatie in 2020 en daarvoor

Zoals op bovenstaande kaart is te zien zijn er in 2020 nog op drie plaatsen Patrijzen gezien. ●

Bij Hooijdonk (bovenste groene stip) is slechts eenmaal een Patrijs gezien, paartjes worden ten noorden van Breda niet meer waargenomen, ook juvenielen niet.

Bij de vuilstort in Bavel zijn in 2018 en 2020 nog Patrijzen waargenomen. Bij de Gilzewouwerbeek is een waarneming bekend uit 2018.

De enige plek waar de laatste jaren nog regelmatig Patrijzen met juvenielen worden gezien is op de Rith.

Ter hoogte van Galder (niet op de kaart) zijn in 2020 wel Patrijzen gezien maar geen juvenielen waargenomen. In 2019 werd hier door Arjan van Leest een grote klucht gezien van 25 Patrijzen.

Beschermingsplannen Breda

De gemeente Breda heeft de Patrijs hoog in het vaandel staan. Van oudsher is deze in het buitengebied van Breda altijd een algemene broedvogel geweest. Om dit soort broedvogels weer terug te krijgen heeft de gemeente Breda de laatste jaren een aantal projecten gerealiseerd die voor akkervogels zeer geschikt zijn.

In het stroomgebied van de Gilzewouwerbeek gelegen tussen de Lijndonkseweg en de Blookweg in Bavel heeft de gemeente een natuurgebied ingericht dat geschikt is voor Patrijzen.

In 2018 is door de gemeente een natuurgebiedje aangelegd ten noorden van de Sprundelsebaan dat zeer geschikt bleek voor Patrijzen, een deel van het gebied werd ingezaaid met onder andere Witte klaver en daar kwamen direct Patrijzen op af. In oktober werd een klucht van 22 patrijzen waargenomen. In 2019 en 2020 werden op meerdere plekken waarnemingen gedaan, ook juveniele vogels werden gezien. Momenteel wordt er op de Rith in het gehucht Vuchtschoot een natuurgebied van 2.5 hectare ingericht dat speciaal dient als leefgebied van de Patrijs. Graanmengsels en kruidenrijke weilandjes worden aangelegd alsmede keverbanken, dit zijn verhoogde zandbanken ingezaaid met akkerkruiden gelegen naast een zandbed.

Dieptepunt 2018

In 2016 en 2017 leek het er op dat we de Patrijs in Breda kwijt zouden raken. In 2016 werden er geen kluchten meer gezien en in 2017 werden er nog slechts negen waarnemingen doorgegeven maar werd wel een klucht gezien van negen Patrijzen (2 adult en 7 juveniel). Vanaf 2018 ging het op een plaats, de Rith, ineens een stuk beter. Elk jaar worden er meer waarnemingen gedaan en ook steeds groepjes met juvenielen gezien. De Rith was anno 2020 de enige plaats waar nog juvenielen zijn waargenomen. Hopelijk heeft dit effect op de gehele omgeving.

Onderzoek, inventarisaties, verslagen

Waarnemingen

	2017			2018			2019			2020		
	W aantal	P aantal	Klu	W aantal	P aantal	Klu	W aantal	P aantal	Klu	W aantal	P aantal	Klu
Gebieden Breda												
Bavelse berg	1	2		1	2					2	3	
Lies - Dwarschoot-Ganzenweide-B	2	11	9	5	48	22	16	114	15	12	43	10
Klein Overveld-Verloren hoek	3	5			0							
Haagse Beemden Lange bunders	3	5			0							
Rooskensdonk												
Hooydonk					0	1	1			1	1	
Lage Vuchtpolder												
Gilzewouwerbeek				2	3							
Totaal	9	23	9	6	50	23	17	114	15	15	47	10
Geschat aantal territoria	7-9			3-5			3-5			4-5		

W AANTAL = AANTAL WAARNEMINGEN P AANTAL = AANTAL PATRIJZEN KLU = KLUCHT GROOTTE

HET MERENDEEL VAN DE WAARNEMINGEN IS AFKOMSTIG UIT WAARNEMING.NL, AANGEVULD MET EIGEN WAARNEMINGEN, DE INVENTARISATIE VAN SOVON IN 2019 EN EEN AANTAL MONDELING ONTVANGEN WAARNEMINGEN.

Waarnemers bedankt. Alle waarnemers van waarneming.nl, en verder alle mondelinge en mailwaarnemers: Jan Benoist, Raymond van Breemen, Hannie van Gils, John Frijters, Jeroen Stoutjesdijk, Piet Hendrickx, Antoinette van der Wildt en Ellie Pruiksmas.

Martin van Leest

EEN KLUCHT PATRIJZEN OP EEN GROTE KALE AKKER.

Zij vertrouwen op hun schutkleur en zijn zodoende moeilijk te vinden. Patrijzen lopen liever dan dat ze vliegen, lopend langs akkerrandjes vinden ze hun voedsel, allerlei kruiden en zaden, en in het voorjaar hebben de jonge Patrijzen insecten nodig .

FOTO, R.ROEST

Kleine zwaan, *Cygnus columbianus bewickii*

Veel watervogels bevinden zich een groot deel van hun leven op het water, hun fysiologie en gedrag zijn daaraan aangepast. Voorzieningen als complete zwemvliezen en vetklieren waarmee ze regelmatig hun veren waterafstotend maken zodat die glad en in een goede conditie blijven, zijn daarvan voorbeelden. Vogels regelen hun lichaams-temperatuur als reactie op veranderingen in hun omgeving met een proces dat thermoregulatie wordt genoemd. Toch kunnen ze last hebben van oververhitting of onderkoeling. Voor watervogels zoals de Kleine Zwanen is de temperatuurregulering vrij eenvoudig; bij heet weer zoeken ze verkoeling op het water, bij erge kou gaan ze op het land vaak op één poot staan om het warmteverlies via de poten te beperken.

FOTO, RIA LAMBREGTS

De naam

Kleine Zwaan, *Cygnus columbianus bewickii*. *Cygnus* is de Latijnse naam voor zwaan. *Columbianus* komt van de Colombarivier in Canada.

De Kleine Zwaan, *Cygnus columbianus bewickii* is nauw verwant aan de Fluitzwaan, *Cygnus columbianus*. Deze komt voor in Canada bij de Colombarivier. De Kleine Zwaan is broedvogel in Siberië, van waaruit hij ons land aandoet als doortrekker en wintergast. De naam *bewickii* dankt hij aan de Engelse houtgraveur en natuuronderzoeker Thomas Bewick (1753-1828). Deze vernieuwer van de houtsnede-techniek was auteur van *Water Birds* en illustrator van dit boek en van de *History of British Birds*. De Kleine Zwaan wordt beschouwd als een ondersoort van de Noord-Amerikaanse Fluitzwaan. De Fluitzwaan heeft meer zwart op de snavel. Deze zwaan wordt weleens waargenomen maar de vraag is dan toch: was het geen Kleine Zwaan? Tenminste één mogelijke **FLUITZWAAN** werd niet door de Commissie dwaalgasten Nederlandse avifauna aanvaard omdat het vermoedelijk een Kleine Zwaan met weinig geel op de snavel betrof.

De Friese streeknaam is *Lytse Wylde Swan* (kleine wilde zwaan.) Vermoedelijk gebruikten de meeste buitenlui vroeger voor de Wilde Zwaan en de Kleine Zwaan dezelfde namen bijvoorbeeld. Deen, Hoelzwaan en Geelbek.

Jagers in de omgeving van de Breedbroeken (Rijsbergen) spraken vijftig jaar geleden over overvliegende Denen.

Kenmerken

Zoölogisch gezien zijn zwanen gewoon ganzen met een lange hals. Het verenkleed van een volwassen Kleine Zwaan is wit. Vogels die leven in water (moerasmeren) dat veel ijzerionen bevat krijgen op de kop en nekveren een gouden of roestige tint. De poten zijn zwart. Net als bij het lopen worden bij het zwemmen de poten om beurten heen en weer bewogen. De Kleine Zwaan heeft gansachtige afmetingen vergeleken met de grotere Wilde Zwaan, *Cygnus cygnus*. De Kleine heeft een rondere kop, kleinere snavel, kortere en relatief dikkere hals en in de vlucht een iets snellere vleugelslag dan de Wilde. De snavel van de Kleine Zwaan heeft geen knobbel en is geel-zwart van kleur. De teugel, de streek tussen snavelwortel en ogen, is niet bevederd. Kleine Zwanen hebben een snavel die minstens voor de helft van het oppervlak zwart is. Het geel reikt niet voorbij de neusgaten. De vorm en grootte van de gele vlek op de snavelbasis is bij iedere vogel anders, maar in het algemeen ronder dan bij de Wilde Zwaan. De snavelpatronen van juveniele Kleine Zwanen variëren ook, hun snavel is in het algemeen lichtcrème of ivoorkleurig aan de basis en geleidelijk roze wordend naar de punt. Jonge Kleine Zwanen kunnen een grote, puntige vlek op de snavel hebben die zwarter wordt gedurende de winter. Ze hebben aan het eind van de winter geen adult snavelpatroon. De herkenning is vaak eenvoudig omdat ze gewoonlijk de gehele winter bij hun ouders blijven. De juvenielen zijn ongetekend licht bruin-grijs, de ouders wit. Vergeleken met dat van de juveniele Knobbelzwaan, *Cygnus olor*, is het juveniele en eerste winterkleed van de Kleine Zwanen egaler en veel lichter. Ze houden de hals rechtop en de snavel horizontaal.

De lengte is ongeveer 120 centimeter en de spanwijdte 180 centimeter.

Kleine Zwanen roepen vaak. Het zijn heldere, krachtige en ononderbroken roepen van één lettergreep, die klinken als "goehk" of "koehk". Bij opwindning gaat het over in een reeks klanken die klinken als "goe-e-loehk" of iets dergelijks. Grote groepen kondigen zich met hun geluid van ver aan. De Kleine Zwanen missen de bekende dreighouding met gebogen vleugels van de Knobbelzwaan. Ze vertonen een baltsgedrag waarbij ze met gestrekte hals en geopende vleugels staan te roepen.

Voedsel

Bij aankomst in de herfst verblijven ze eerst in grote groepen op het Lauwersmeer, Veluwemeer en IJsselmeer. De biotoopkeuze heeft in ons land een ingrijpende ontwikkeling doorgemaakt. Tot in de jaren vijftig werd vooral gefoerageerd op de winterknolletjes van het Schedefonteinkruid langs de randen van het IJsselmeer. Na vermindering van de oppervlakte Schedefonteinkruid door de watervervuiling werd overgeschakeld op gras. De Kleine Zwanen foerageerden toen tijdens hun winterverblijf in Nederland vooral op de grazige veenweiden, akkers en natte graslanden. Op graslanden eten ze voornamelijk het eiwitrijke Engelse Raaigras. Op akkers foerageren ze op

oogstresten van maïs en aardappelen. Oogstresten van maïs zijn vooral belangrijk voor de Kleine Zwanen die op de hogere delen in Nederland foerageren. Door de verbeterde waterkwaliteit van de randmeren kan nu ook weer op het Schedefonteinkruid worden gevoerageerd. In het broedgebied, tijdens de zomer, bestaat hun menu voornamelijk uit verschillende waterplanten.

FOTO, RIA LAMBREGTS

Voorkomen

In Nederland komen vier soorten zwanen voor, de Knobbelzwaan meestal als standvogel, de Kleine Zwaan en de Wilde Zwaan als trekvogels en de Zwarte Zwaan als exoot. Wilde Zwanen en Kleine Zwanen verschijnen elke herfst in groepen. Kleine Zwanen komen van ver, vanuit Siberië, hierheen. In het najaar vanaf half oktober arriveren de Kleine Zwanen in ons land en ze vertrekken weer in de loop van februari. Een enkeling kan al in september worden gezien. Maar tegenwoordig verschijnen aantallen van betekenis pas in de loop van november en neemt de presentie dan fors toe. Ze verschijnen op de traditionele plaatsen, Texel, de randmeren, de Biesbosch, langs het Hollands Diep, de uiterwaarden van de Bergsche Maas, de Delta en West-Zeeuws-Vlaanderen. De randmeren vormen in normale winters het belangrijkste overwinteringsgebied. Bij strenge vorst verdwijnen de Kleine Zwanen uit de noordelijke gebieden. In Zeeland nemen de aantallen dan soms toe. Het rivierengebied is vooral bij vorst en hoog water van belang voor de vogels. Kleine Zwanen in kleine groepen kunnen ook elders worden gezien. Lebrecht & Verheij meldden in 1961 dat de Kleine Zwanen in de Biesbosch vóór de verzoeting van het IJsselmeer talrijker waren dan nu. Tegenwoordig vertrekken de eerste vogels al weer in december naar de pleisterplaatsen in Duitsland. Slapen doen ze op het water. Ze broeden in de uitgestrekte kusttoendra's van Siberië langs de Barentssee en verder naar het oosten. De vogels uit het westelijke deel van het broedgebied beginnen in september aan de tocht naar hun overwinteringsgebieden in Noordwest-Europa via de Witte Zee, Finse Golf en Oostzee. Ze trekken in grote aantallen naar de Noordzee- en Oostzeekust van Duitsland, Nederland en Engeland. Ze maken tussenstops in de Baltische staten en Denemarken.

Ongeveer driekwart van de totale trekroute-populatie (21.000 vogels 2015) verblijft in de winter in Nederland. De jongen van de zomer het jaar ervoor trekken met hun ouders mee. Zo leren ze de trekweg en overwinteringsgebieden kennen en kunnen ze zich de herkenningpunten op de route inprenten. Doordat ze bij de ouders blijven, die dan al weer nieuwe jongen hebben, ontstaan als het ware megagezinnen. Dit biedt voordelen bij het vinden van de juiste slaap- en foerageerplaatsen. Ze verlaten ons land weer in februari of maart. De trend is dat ze ons land steeds vroeger verlaten. Al in december-januari vertrekken de eerste Kleine Zwanen richting de broedgebieden. De landelijke aantallen namen vanaf 1975 eerst toe maar vanaf 1995 weer sterk af. De afname komt vooral door de lage jaarlijkse overleving en niet zozeer door een langjarige afname van het broedsucces. Het aantal jongen in de wintergroepen is al vele jaren onder de benodigde 12 procent gebleven. In de jaren negentig van de vorige eeuw bedroeg de populatie het dubbele van nu. Het maximum aantal overwinteraars wordt nu voor ons land geschat op 7600-11.000 vogels (2015). De winteraantallen variëren jaarlijks afhankelijk van de winterse omstandigheden. De aanwezige aantallen in de wintermaanden zijn goed bekend door de landelijke watervogeltellingen. Soms overwintert de helft van de Noordwest-Europese populatie in Nederland. De afgelopen 35 jaar veranderde het winterse verspreidingsbeeld. Tegenwoordig worden Kleine Zwanen meer gezien in het westelijk deel van de Waddenzee, in grote delen van Drenthe en de aangrenzende Veenkoloniën in Groningen en in Noord-Brabant. De oorzaken hiervan zijn niet precies bekend. Maar het seizoensvoorkomen en het gebruik van de verschillende voedselbronnen dragen bij aan deze verandering. Incidenteel overzomeren enkelingen bij ons, zonder te broeden. De soort staat op de Europese rode lijst als bedreigd.

Broedbiologie

Kleine Zwanen broeden dus niet in ons land, maar op de noordelijke kusttoendra's. Het nest wordt gebouwd in zoetwaterplassen met een ondiepe bodem en veel riet. Ze hebben slechts één broedsel per jaar met drie tot vijf eieren. Ze zijn tijdens het broeden erg territoriaal.

Hans van der Sanden

Literatuur:

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederlandse Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen. SOVON 1987 Atlas van de Nederlandse vogels Avifauna van Noord-Brabant, van Erve 1967.

Slechtvalken op de Grote Kerk van Breda

Vanaf 2009, en wellicht al wat langer, wordt de toren van de Grote Kerk in het centrum van Breda in wisselende perioden bewoond door Slechtvalken. In 2012 hebben Albert de Hoon en ik de mogelijkheid onderzocht om een slechtvalkenkast te plaatsen op die toren. Dit was onzes inziens destijds niet mogelijk vanwege ruimtegebrek (een standaard-slechtvalkenkast is behoorlijk groot). Daar waar het wel zou kunnen was en is het te druk (bij ieder feest wordt er gevlagd in het koepeltje/spits).

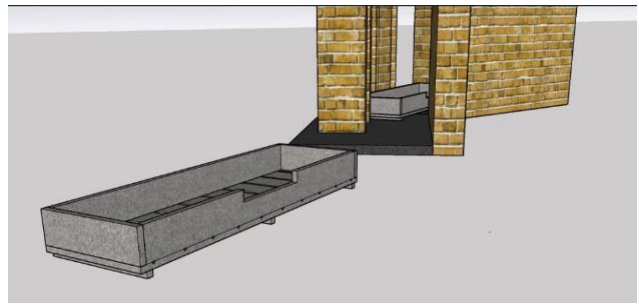
DOOR REGENGOOT WEGGEROLD EI OP KERKTOREN IN STEENWIJK. 16 APRIL 2019, FOTO PETER VAN GENEIJGEN

Slechtvalken bouwen zelf geen nest. Ze gebruiken oude nesten van andere vogels of krabben een kuiltje in de grond of op een rotsrichel. Op gebouwen zijn die mogelijkheden er meestal niet. Desondanks worden er toch eieren gelegd die helaas niet altijd goed bebroed kunnen worden. Ze rollen weg of vallen kapot. Op de Grote Toren zijn dan ook nooit jonge Slechtvalken gezien.

Op 13 augustus 2019 hebben Peter van Geneijgen en ik de toren beklommen om te kijken of er mogelijkheden zijn om toch broedgelegenheid te scheppen. Er was een volwassen paar aanwezig. Ze waren op dat moment druk doende met de verdediging van hun territorium waarbij een indringer verdreven werd. Dit speelde zich af rondom het 700 meter noordelijker gelegen Gerechtsgebouw. De kerktoren is echter de belangrijkste zitplaats voor de valken getuige de verse prooien. We vonden resten van Spreeuw, Grote Bonte Specht, Geoorde Fuut, postduif, Slobeend en Oeverloper.

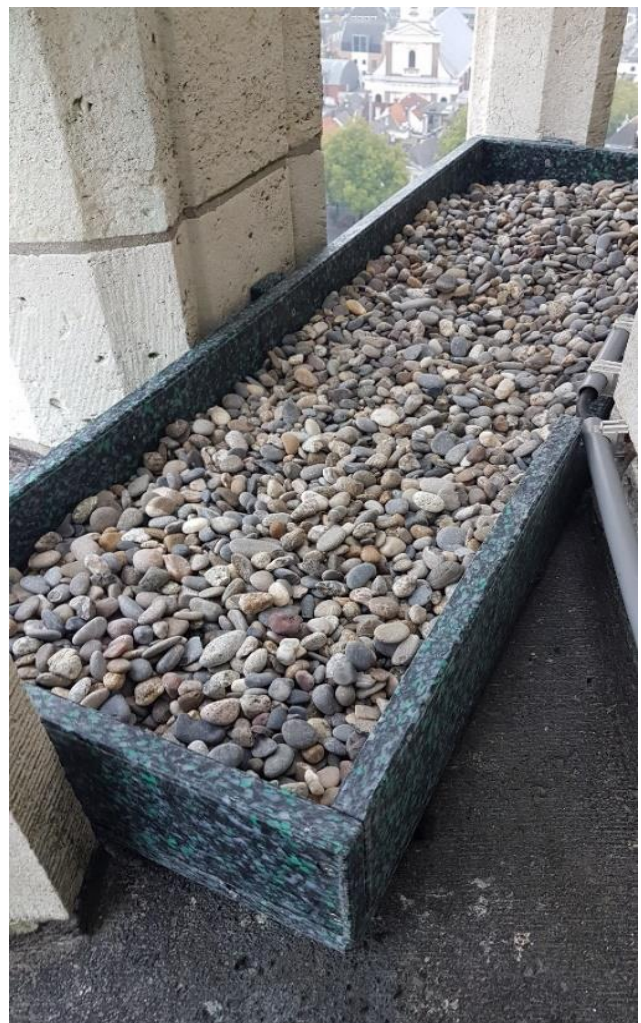
Op de omloop (boven de wijzerplaten) is een geschikte locatie gevonden voor het plaatsen van een aangepaste (of op maat gemaakte) nestbak. Gesitueerd op de noordoosthoek hebben de valken geen last van het vlaggen op feestdagen vanaf de spits of van het publiek tijdens de torenbeklimming naar zestig meter hoogte.

Maandag 19 oktober 2020 was het zover, Tijn Arts werkzaam bij de gemeente Breda heeft in opdracht van de gemeente de nestbak gebouwd, zoals ontworpen op advies van Peter van Geneijgen.

TEKENING TIJN ARTS

De toren van de Grote Kerk valt onder gebouwenbeheer van de gemeente Breda. Ondergetekende had het verzoek neergelegd bij Wouter Schuitema, ecooloog bij de gemeente Breda waar het idee met enthousiasme en bereidheid tot financiering werd ontvangen. De beklimming was een hele klus. De nestbak en vijftig kilogram grof grind moesten via een nauwe wenteltrap naar boven. Door de goede voorbereiding, meten is weten, en een proefopstelling op de begane grond was de klus in een uur geklaard.

SLECHTVALKENBAK OP LOCATIE, FOTO RAYMOND VAN BREEMEN

Onderzoek, inventarisaties, verslagen

Toen deze zomer de steigers verdwenen rond de toren van de Grote Kerk waren de Slechtvalken weer op locatie en na het plaatsen van de bak werd nog dezelfde avond een Slechtvalk gespot naast de torenhaan. De nestbak is vanaf de grond niet te zien, maar als je op de hoek van de Catharinastraat met het Kasteelplein staat en je kijkt naar de toren, dan zouden op de bovenste omloop boven de wijzerplaat de Slechtvalken aanvliegend (of rustend) te zien moeten zijn.

Komend broedseizoen (maart-augustus) wordt het spannend: zullen de Slechtvalken gebruik willen maken van de aangeboden nestlocatie?.

Waarnemingen zijn welkom bij de Werkgroep Roofvogels. Uiteraard kan dit ook via Waarneming.nl, deze wordt met regelmaat geraadpleegd.

Ik bedank de gemeente Breda met name Tijn Arts en Wouter Schuitema; de Werkgroep Roofvogels Nederland in de persoon van Peter van Geneijgen voor de adviezen en tekstbijdrage en Youri Oerlemans voor zijn hulp bij het plaatsen van de nestbak.

Raymond van Breemen

Bronnen:

Albert de Hoon & Raymond van Breemen: 't Hupke herfst 2012 blz.14 De Slechtvalken op de toren van de Grote Kerk

Verslag bezoek Peter van Geneijgen 13-8

DE RODE PIJL GEEFT DE LOCATIE VAN DE NESTBAK AAN.

FOTO RAYMOND VAN BREEMEN

FOTO MAURICE VERSCHUREN

Raymond van Breemen

Werkgroep Weidevogel- bescherming Weimeren

Het is lente

Kie-wi- kie-wi roept de Kievitman, druk bezig met acrobatische vluchten, omhoog, omlaag, naar links en rechts boven het beoogd broedgebied.

Al snel worden vier eieren gelegd, netjes met de punten naar het midden gericht in een kuilje.

Net in de broedtijd van ongeveer vier weken vinden de meeste werkzaamheden op het land plaats. De vogels verdedigen eieren en kroost fel tegen bedreigers. Maar tegen landbouwwerktuigen is geen kruid gewassen. Dan is de hulp van de vrijwillige weidevogelbeschermers nodig. Zij markeren de plaats van de nesten en plaatsen de nesten in mandjes. Indien nodig, verleggen ze tijdens de werkzaamheden de mandjes tijdelijk. Het vrouwtje komt snel terug op het nest als de werkzaamheden zijn afgerond. De kuikens die uitsluipen zijn nestvlinders, zoeken zelf hun voedsel en zoeken warmte en beschutting bij hun ouders. Bij Scholeksters verloopt een en ander ongeveer op dezelfde manier, met enkele belangrijke verschillen: Zij beginnen later met broeden en de kuikens worden door de ouders gevoerd. De ouders kunnen van verder weg het voedsel aanbrengen. In dit kurkdrome jaar zal dit voor de jongen gunstig hebben uitgepakt.

Een bijzonder jaar, 2020

Het ' Voorlopig Viertal' nam het coördinatorschap voor de groep, jarenlang vervuld door Biek Smetsers, van hem over bij de startbijeenkomst en besloot bij de afsluitende bijeenkomst om het woord 'Voorlopig ' maar te schrappen. Een kletsnate februari maand, gevolgd door een kurkdroom voorjaar beloofde slecht nieuws: Wat zou dat betekenen voor het broedseizoen van Kievit en Scholekster? En dan kwam daar bovenop nog de Corona-pandemie. Het meeste werk is dit jaar noodgedwongen in tweetallen, soms met vieren gedaan en met volle medewerking van de betreffende bedrijven.

Ondanks de intelligente corona- lockdown kon de groep als geheel toch nog vier keren samen loop acties ondernemen: 23 maart liepen we over de natte akkers, 14 mei verwelkomden we twee nieuwelingen, op de zeer warme en windstille 21 mei kwam nog een vrijwilliger de groep versterken en in de gure wind en regen 4 juni naderde de afsluiting van het seizoen.

Het aantal vondsten per perceel varieerde van 1 nest tot wel 11 nesten. Het totaal aantal gevonden nesten bedroeg 27 stuks, op 6 percelen.

Daarvan waren er 24 Kievitsnesten met in totaal 88 eieren. Resultaat: 78 kuikens.

Daarnaast waren er 3 Scholekster nesten met in totaal 8 eieren. Resultaat: 6 kuikens.

De vraag is of en hoeveel de kuikens, net als de adulten, geleden hebben onder de droogte.

Helaas was het volgen van de kuikens onmogelijk, mede vanwege de Covid 19-maatregelen.

Ook is er dit jaar weer, naast de weidevogelbescherming, een BMP uitgevoerd. Alle gegevens zijn digitaal verwerkt en automatisch geclusterd via de tool op de websites van Sovon en Brabants Landschap.

Plannen voor het nieuwe jaar

Het blijft afwachten welke gevolgen de herinrichting van Weimeren, onderdeel van Noordrand Midden, zal hebben voor onze weidevogelbescherming.

Vrijwilligers die door de week beschikbaar zijn, zijn altijd welkom.

Agnes van der Sanden (foto's en tekst)

Levenslessen die vogels ons (kunnen) leren

Niet zo heel lang geleden las ik dat er een boek verschenen was met de titel "De 22 levenslessen die vogels ons kunnen leren". Meteen was ik zeer benieuwd naar de inhoud. Je kon dit boek winnen met de oplossing van een puzzel uit de Nieuwsbrief van onze Vogelwerkgroep. Die puzzel was voor mij echter veel te hoog gegrepen. Ik heb het boek daarom voor mijn verjaardag gevraagd (en ook gekregen). Maar voor die datum was ik zelf al begonnen met het goed kijken naar het gedrag van vogels om daaruit lessen te trekken. En weet je, dat is heel leuk om te doen. En ook nog eens veel leerzamer dan het trekken van lessen uit een boek.

In dit Hupke kun je lezen over mijn activiteiten in het nestkastonderzoek in het Liesbos. Met dat "werk" in het achterhoofd heb ik gedurende een heerlijke zomeravond barbecueën meer dan 22 levenslessen bij elkaar verzameld. Als je bijvoorbeeld ziet hoe die kleine vogeltjes af en aan vliegen om de jonge vogels die net uit het ei zijn gekomen, groot te brengen dan leer ik "wees zorgzaam voor alles dat kwetsbaar is"!

Omdat het niet alleen leerzaam maar ook leuk is om vanuit je eigen vogelactiviteiten te kijken wat je kunt leren van wat je ziet, wil ik iedereen uitnodigen om dat te doen en zijn of haar ervaringen in deze te delen.

Stuur jouw les(sen) in naar de redactie (redactie@westbrabantsevwg.nl) en wij gaan er samen een mooi verhaal van maken.

Antoinette van der Wildt

Natuurtijdschriften.nl

Natuurtijdschriften.nl biedt een platform op internet waar natuurtijdschriften op gepubliceerd kunnen worden. Nederland is rijk aan tijdschriften met betrouwbare informatie over biodiversiteit, een groot aantal artikelen is nu digitaal beschikbaar op deze website met meer dan 70000 artikelen in 73 verschillende tijdschriften. Ons Hupke ontbreekt hier nog aan.

Oproep

Wie van onze vereniging zou zich er voor in willen zetten om t Hupke volgens een vaststaand format op Natuurtijdschriften te plaatsen. Voor informatie graag een mailtje of telefoontje naar mij.

Martin van Leest, 0625403739, mrtvanleest@gmail.com

Oproep van onze nieuwe Biologische secretaris

Inventarisatie Sovontellers

We hebben onder de leden van onze Vogelwerkgroep aardig wat actieve tellers, zo ook leden die tellingen uitvoeren voor Sovon. We willen graag overzicht houden over wat wel en niet door de verenigingsleden geteld wordt. Door de digitalisering en de Avimap-app is het een stuk makkelijker geworden om tellingen te doen en in te voeren, maar het is voor ons als vereniging lastig overzicht te houden. Dat vinden we jammer omdat we met zijn allen een prachtige hoeveelheid gegevens verzamelen over de vogels in de regio. Ook willen we makkelijker kunnen verbinden tussen al actieve tellers in de regio en enthousiaste nieuwe vogelaars.

Dus ben je momenteel actief teller voor Sovon, zou je dan alstublieft een mail willen sturen naar de bio-secretaris? Deze wil graag weten welke gebieden je telt, en voor welke projecten (watervogels, midwinter, PTT, BMP, MUS, enz.). Een andere optie om de informatie over wat je telt te delen met de Vogelwerkgroep, is door de bio-secretaris toe te voegen als contactpersoon of als medeteller in het invoerportaal van Sovon. Dit doe je door middel van de waarnemerscode XWSE02, dit is de algemene Sovon-waarnemerscode van onze Vogelwerkgroep. Gedeelde telgegevens zullen nooit zonder medeweten en vermelding gebruikt of gedeeld worden. Voor vragen hierover kan uiteraard ook gemaïld worden met de bio-secretaris. Mail naar bio-secretaris@westbrabantsevwg.nl

Laurie Rijdsdijk

Bron SOVON

Inventariseren voor het behoud van een natuurgebied

Eind jaren '70 is het Dongemond-gebied bij Raamsdonksveer opgespoten met ruim een meter zand afkomstig uit de Kurenpolder bij Hank. Dit is gedaan via een tijdelijke persleiding onder/ door de bodem van de Bergse Maas. Het grootste deel is als industriegebied Dombosch 1 bebouwd. Daarnaast ligt de wijk Achter de Hoeven en het Dongemond college, een middelbare school. Een gebied van ca. 9,4 ha is tot nu toe braak blijven liggen maar had als uiteindelijk doel: woningbouw, sportvelden e.d. In dit braakliggende gebied ligt de locatie waar het water van het zand opspuiten van het gehele Dongemond-gebied werd afgepompt naar de rivier de Donge. Rond deze plek bevat het zand meer slib, een consequentie van deze werkmethode. Hierdoor ontkiemden al razendsnel o.a. wilgen, berken en kornoelje en ging de natuur z'n gang.

GRASMUS

In den beginne

In 1988 gingen we hier onze eerste hond uitlaten, net als anderen die hier hun hond uitlieten. Zo ontstonden paden in dit natuurgebied in wording. Momenteel is het voor het grootste deel een uniek natuurgebied geworden met ook jonge eiken, vlier, een enkele esdoorn en veel ondergroei. Verder is er een paardenweide, een hondenschooltje en een vlindertuin op een perceeltje met vooral slangenkruid en wat teunisbloemen.

In 2013 heeft het gebied de bestemming "Groen" gekregen. Echter nu wil de gemeente Geertruidenberg het gebied toch grotendeels bebouwen. Gelukkig is hier al veel protest en weerstand tegen, o.a. van Natuurfederatie Geertruidenberg en omwonenden.

Tijdens het uitlaten van onze (inmiddels derde) hond begin april van dit jaar hoorde ik de kakofonie van alle vogelgeluiden en leek het me zinvol om te onderzoeken welke vogelsoorten zich zoal in het gebied bevinden. Daarom vroeg ik mijn vogelmaat Hans Klaassen, die veel beter is in vogelgeluiden herkennen dan ik, om samen te gaan waarnemen.

Ontwikkeling

Op 7 april van 9.00 tot 10.00 uur hebben we alle paden afgelopen. Er zat nog weinig blad aan de bomen en de lucht was onbewolkt. Boven in een hoge boom zat een Fitis prachtig te zingen. Met de zon in onze rug een prachtig

schouwspel in de verrekijker. Over het gehele terrein hoorden we geregeld de Tjiftjaf. Ook zagen we een Sperwer die ik daar al vaker had gezien. Op een gegeven moment zagen we een 'grote' vink bovenin een boom zitten en bij goed kijken, zagen we dat naast z'n korte, zware snavel ook de kleuren klopten. Onmiskenbaar een Appelvink. Ook hoorden we de Groene specht die ik hier al eerder gezien had en de roffel van de Grote bonte specht. Totaal hebben we in dat uur 20 verschillende vogelsoorten waargenomen.

We hebben onze waarnemingen doorgestuurd naar Natuurfederatie Geertruidenberg. Op hun verzoek hebben we ook op 13 mei weer een uur rondgelopen en waarnemingen verricht. We hoorden en zagen in de bijbehorende sloot langs de Thorbeckesingel een Meerkoet en een Waterhoentje flink ruzie maken. We kwamen op 19 verschillende vogelsoorten uit, echter de Appelvink en Sperwer lieten zich niet zien.

Na afloop van de rondgang op 7 april kwamen Hans en ik tot de conclusie dat we het bezoeken van een natuurgebied veel vaker wilden gaan doen. Tot nu toe (8 juni) hebben we een 15-tal verschillende natuurgebieden bezocht en prachtige waarnemingen gedaan. Doordat we samen IVN-cursussen hebben gevolgd en bij de West Brabantse Vogelwerkgroep de basis cursus en twee keer de cursus 'Van kijken naar waarnemen' hebben gevolgd, zijn we goed in staat dit te kunnen doen.

GELE KWIKSTAART

TURELUUR

PUTTER

KLEINE KAREKIET

Tekst: Piet Dros
Foto's: van Hans Klaassen

Een dagje vogelen met.....

Sandra Aarts

Een aantal jaren geleden ontmoette ik Sandra tijdens de basiscursus van onze vereniging. Later, tijdens een excursie liet ze me super trots haar nieuwe scoop zien. Ze maakt er soms ook leuke foto's door zoals laatst op de Oude Buisse Heide. Dat is dus echt genieten voor Sandra.

Hoe belangrijk is het vogelen voor jou?

Heerlijk buiten zijn, genieten van stilte en rust, en van mooie omgevingen, die de ene keer nieuw zijn, de andere keer bekend en steeds weer boeiend. Daarnaast is het prettig om een soort tegenhanger voor mijn werk te hebben, dat is druk en vraagt veel aandacht. Ik werk als kinderfysiotherapeut in het revalidatiecentrum in Breda en begeleid jongeren, en hun ouders, om een stapje verder te komen in hun herstel. Het bekijken en ontdekken van vogels maakt me blij.

Wat betekent de Vogelwerkgroep voor jou?

Vier jaar geleden ben ik met drie collega-vriendinnen de basiscursus Vogels kijken gaan doen op aanraden van goede vriendin Cobien. Zij heeft me enthousiast gemaakt voor het vogelen. De cursus was erg leuk en we vervolgden deze met "Van kijken naar waarnemen". Het combineren van theorie met direct erna de natuur in vond ik een inspirerende opzet. Ik ga graag mee met excursies, kom naar lezingen en hoop volgend jaar de cursus Vogelzang te kunnen vervolgen. En af en toe loop ik mee met de werkgroep Rooskensdonk, dit jaar is daar helaas weinig van gekomen. Ik wil graag veel meer leren over vogels, daarom is het fijn om een aantal goede vogelaars te kennen. En, grappig, ik kom bij de Vogelwerkgroep ook (oude) bekenden tegen, waarvan ik niet wist dat ze ook vogelen.

Waarom ben je lid geworden?

Ik vind het belangrijk dat de Vogelwerkgroep zijn activiteiten en werk voor de natuur kan blijven doen en ik vind het leuk om meerdere mensen te ontmoeten met dezelfde

interesse/passie. En ik word erdoor op de hoogte gehouden over allerlei onderzoeken en thema's.

Wat is je mooiste vogelervaring?

Moelijk kiezen, het zijn er heel veel: bijvoorbeeld twee Steenuilen langs de weg op een paaltje die zich uitgebreid lieten observeren; of na dagenlang hopen Bijeneters te zien op Lesbos ze uiteindelijk toch te zien komen aanvliegen en plaats te zien nemen in een boom vlakbij. Het ontdekken van twee Steltkluten bij Zonzeel was ook heel speciaal; of jonge Merels zien bedelen om voedsel in de tuin.

Wat is je vreemdste ervaring op vogelgebied?

Een "ontkopte" duif in de achtertuin vastgespiest tussen twee takken in een boom. Heel naar en ik wist niet wat te doen. Gelukkig had zijn belager hem de volgende dag helemaal meegenomen.

Wat is je lievelingsvogel?

Heb ik op dit moment niet echt, ik vind er veel heel mooi en speciaal. Ik verwonder me over hun vliegvaardigheden en hoe divers hun verenkleed is.

Wat doe je zoal op vogelgebied?

Heel veel kijken en genieten ☺. Dit jaar ben ik gaan tellen voor het MUS project voor Sovon. Best nog lastig, maar ik vind het wel belangrijk om gegevens aan te leveren. En wie weet gaat er nog eens iets bijkomen, als ik me zekerder voel en meer geluidenkennis heb. De tuinvogeltelling vergeet ik ook niet.

Wat is het mooiste vogelland?

Toen ik 25 jaar geleden in Ecuador was heb ik geen vogel bewust waargenomen, ondenkbaar toch! Toen was ik gericht op de mensen, de bergen en de cultuur. Wie weet kom ik er nog eens. Naast Nederland heb ik amper in andere landen gevogeld omdat ik het pas een paar jaar geleden ontdekt heb. Vorig jaar wel op Lesbos en dat was zeer de moeite waard, heel divers qua voorkomen van soorten. En volgend jaar naar Georgië. Nederland heeft ook erg veel te bieden op vogelgebied en qua natuur, ik heb nog zoveel van ons land niet gezien, dus nog genoeg te doen hier.

Wat is je favoriete gebied in Nederland?

Mijn lijstje met gebieden die ik graag wil zien is veel langer. In de buurt van Breda ga ik graag naar de Bleeke Heide, daar zie je op een klein stuk natuur soms enorm veel soorten. En in de polders van de Haagse Beemden word ik ook vaak verrast.

Zijn we nog wat vergeten?

Ik bedank alle vogelaars die het leuk vinden om hun kennis te blijven delen, van nieuwe, tot ook veel voorkomende soorten en die ook vaak in herhaling moeten vallen omdat het niet altijd meteen beklift. En mocht er ooit een roofvogelcursus komen, dan geef ik me direct op ☺.

Ineke Buijsters

Landgoed Valkenberg

Algemeen

Valkenberg is de naam van een landgoed met een landhuis in het uiterste westen van de gemeente Gilze en Rijen. Het meet 220 hectare en is in particulier bezit.

Ligging en bereikbaarheid

Het landgoed ligt ten zuiden van Breda, dichtbij Ulvenhout, tussen de Geersbroekseweg, Royaledreef, Chaamseweg (N639) en de Valkenburgseweg. Het is bereikbaar vanuit Ulvenhout via de Valkenburgseweg (4858 RD Ulvenhout), vanuit Bavel via de Woestenbergsseweg en Royaledreef en vanuit Chaam via de Gilzeweg en de Sniijdersdreef. De coördinaten zijn 51°32'9.24" N en 4°50'20.96" E. Bezoekadres: Valkenberg 3, 5126 NA Gilze.

Beschrijving

Valkenberg ligt in het Ulvenhoutse bos / Chaamse bos en sluit aan op de landgoederen Hondsdonk en Luchtenburg. De landgoederen beslaan samen 561 hectare en grenzen weer aan de Strijbeekse Heide.

Het goed is bij de gemeentelijke herindeling van 1826, waarbij de gemeentegrenzen volgens de loop van een aantal beekjes werden vastgesteld, in een merkwaardige uitloper van de gemeente Gilze terechtgekomen, het ligt dicht bij Ulvenhout, niet ver van de buurtschap Geersbroek, Bavel en Chaam. Verscholen in het bos ligt het landhuis dat in de vijftiende eeuw van ridder Willem van Berchem was. Valkenberg is, op de omgeving van het landhuis na, opengesteld voor het publiek. Het huidige lanenstelsel is rond 1770 aangelegd. Je vindt er prachtige doorkijkjes en vergezichten, en typische boerderijen van deze regio. Valkenberg wordt doorsneden door de Valkenbergse Ley, die weer uitmondt in de Chaamse Beek. Je kunt er dotterbloem en bittere veldkers vinden. Net als op het landgoed Hondsdonk vinden we hier ook een vijver en een in onbruik geraakte ijskelder.

Het bos is gemengd bos met eiken, beuken, robinia, berken, essen, Amerikaanse vogelkers, vuilboom, hulst en ook naaldbomen als larix, douglassparren en taxus. Er is veel variatie in begroeiing.

Mogelijkheden

Door het vele dode hout is het hier goed toeven voor veel spechtensoorten, (je kunt hier weer eens oefenen op het verschil tussen de roep van de Groene en de Zwarte Specht). De Boomklever laat zich altijd wel horen, evenals de Goudhanen. Hoor je de laatstgenoemde niet, dan weet je gelijk dat je naar Beter Horen moet! Zelfs in coronatijden is het op een doordeweekse ochtend niet al te druk, en kun je er een paar uurtjes zoekbrengen en genieten van de vogels. Op Youtube vind je een kort filmpje (6 minuten) over het landgoed. De maker is wel geobsedeerd door het slechte onderhoud, iets waar wij als vogelaars misschien alleen maar blij mee zijn. Het geeft een impressie van Valkenberg in de winter. <https://youtu.be/6qPmgCQ9hc0>

Wat is er te horen en te zien?

Holenbroeders als Bosuil, Zwarte Specht, andere spechtensoorten en de Boomklever. Verder komen ook eekhoorn, ree, Buizerd, Wespendif, Torenavalk en Ransuil voor. Meer meldingen van vogels, zoogdieren en planten zijn te vinden op waarneming.nl, onder Valkenberg, Noord-Brabant.

Wilma Rasink

Siberische kauw

Wist u dat er onder de Kauwen (Corvus monedula) nog wel eens een ondersoort wordt gezien, bijvoorbeeld de Siberische Kauw of Russische Kauw, (Corvus monedula soemmeringii).

Soms wordt er een gezien door een oplettende vogelaar. Deze ondersoort komt alleen in de winterperiode in ons land, en we kunnen hem vooral in de stad aantreffen, van november tot en met maart. Deze Kauw, afkomstig uit, Noordoost-Europa, Rusland en West-Siberië, is in de winterperiode in klein aantal in ons land aanwezig. Deze oostelijke vorm is vooral te herkennen aan de duidelijke wittige halsvlek of streep in de zijkant van de hals (oorstreek). Vaak is het moeilijk te zien, omdat bij oudere 'gewone Kauwen' de grijze nekkant, bij zij-invallend licht soms ook wittig lijkt. Dus het blijft goed opletten! Waar veel Kauwen aanwezig zijn is het goed mogelijk er een te zien; het is natuurlijk inspannend om iedere Kauw te bekijken, een kijker is een must, zelfs een telescoop moet er aan te pas komen!

Veel Kauwen foerageren op gazons en zijn daardoor vaak minder schuw en zodoende goed te benaderen. Zo zag ik begin dit jaar, op 16 januari, een exemplaar in de Doenradestraat, in de wijk IJpelaar. Ik was verbaasd dat ik deze ondersoort zomaar op een klein gazon voedsel zag zoeken tussen de andere Kauwen. Op zijn eentje lopend, terwijl de andere paarsgewijs bij elkaar in de grond pikten. Ik herkende het dier meteen, want in mijn Eindhovense periode hebben we verschillende excursies aan deze ondersoort besteed en elke keer ontdekten we wel enkele Russen! Breda is al sinds 1927-28 bekend en benoemd als kauwenstad; Nic de Kroon zag hier toen al dat de Kauw talrijk aanwezig was: "Zie je den toren dan zie je Kauwen!". Overal broedden ze in de schoorstenen.

FOTO, WILLEM VEENHUIZEN

Heden ten dage zijn ze nog steeds, overal, door de gehele stad te zien op de gazons. Zo zullen vele vogelliefhebbers die de vogels voeren in de winterperiode of gedurende het gehele jaar wel "last" hebben van de vaak brutaal handelende Kauwen. En liever mezen en vinken zien eten dan deze vaak lawaaiige grijsrokken.

Tijdens onze kartering van de broedvogels in de bebouwde kom (2002-2008), telden we zo'n 1788 territoria. Afgerond is dat ongeveer 1800-1900 territoria: circa 48 territoria per 100 hectare. Voor West-Brabant lag dit getal op gemiddeld 40-63 territoria per 100 hectare (onderzoeksperiode 1989-1996). Het blijkt uit tellingen (MUS) dat de Kauw sinds 2006 in het stedelijke gebied met circa 16 procent is toegenomen. Het Kauwtje is dus ook nu nog een van de talrijkste soorten in de stedelijke omgeving, samen met Huismus en Merel. De laatste tijd zie je zwermen Kauwen zich lokaal verzamelen in de hoogste bomen, om wat later gezamenlijk naar een algemene slaapplek te gaan. Het Valkenberg is nog altijd favoriet, vanwege de talrijke hoge oude bomen.

Willem Veenhuizen

Geraadpleegde literatuur

Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa, The Birds of the Western Palearctic, Volume VIII, S.Cramp etc, 1994.
Avifauna van Noord-Brabant, van Erve 1967
Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 1979. Natuurmonumenten, SOVON
Atlas van de Nederlandse vogels, 1987, SOVON
Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 2002, SOVON
Atlas van de West-Brabantse broedvogels, 2007, SWEV
Vogelatlas van Nederland, SOVON 2018
Vogels (houden) van Breda 2002-2008; 2009 van Ierland uitgeverij, West Brabantse Vogelwerkgroep.
Stadsvogels, Kooijmans J.L. 2009, Tirion Baarn, Vogelbescherming Nederland
Vogeldeterminatie 1989, A Harris, e.a. .A. v.d. Berg, Thieme Baarn.
Russische Kauw in de Kempen, Neijts F, in Blauwe Klauwier jrg.8 nr 1, februari 1982.

FOTO, W DILLEN

Waarnemingen

3	Koereiger	26-8-2020	Altena	Brabantse Biesbosch - Deeneplaatweg	Piet van Iersel
1	Kleine Zilverreiger	20-8-2020	Altena	Oudendijk - Groesplaat / De Aanwas	Jos Quirijnen
1	Zwarte Ooievaar	8-8-2020	Breda	Linie	Raymond van Breemen
15	Ooievaar	30-8-2020	Zundert	Wildert e.o.	Mary ter Meulen
200	Lepelaar	25-8-2020	Altena	Brabantse Biesbosch - Noordwaard	Piet van Iersel
1	Casarca	16-10-2020	Breda	Markdal	Arend Meeuwissen
1	Zomertaling	5-10-2020	Altena	Brabantse Biesbosch - Noordwaard	Mariëtta Peters
1	Buffelkopeend	10-8-2020	Drimmelen	Brabantse Biesbosch - Spaarbekken	Cees Janssen
1	Wespendief	14-10-2020	Breda	Hooijdonk	Erik van Boxel
1	Rode Wouw	17-10-2020	Breda	Rooskensdonk	Rutger van Ouwerkerk
1	Blauwe Kiekendief	9-10-2020	Breda	Rooskensdonk	Cees Huijben
1	Visarend	21-9-2020	Altena	Brabantse Biesbosch - Noordwaard	Toos Timmermans
1	Roodpootvalk	4-9-2020	Zundert	Achtmaal - De Matjens	Harry van Vugt
1	Slechtvalk	20-8-2020	Breda	Ginneken	Joop van Riet
10	Patrijs	5-8-2020	Breda	Lies - Dwarsschoot	Antoinette Wildt
1	Porseleinhoen	14-8-2020	Altena	Brabantse Biesbosch - Kievitswaard	Marjo Lips
103	Goudplevier	20-8-2020	Moerdijk	Willemstad - Kromme Kreek	Adri Clements
1	Kleine Strandloper	8-9-2020	Breda	Galder - Galdersche Heide	Rutger van Ouwerkerk
1	Krombekstrandloper	20-9-2020	Alphen-Chaam	Chaam - Bleeke Heide	Tim van Oerle
1	Houtsnip	20-10-2020	Oosterhout	Boswachterij Dorst	Jan Boers
1	Oeverloper	6-8-2020	Altena	Brabantse Biesbosch - Noordwaard	Ineke Buijnsters-Lips
1	Koekoek	10-9-2020	Zundert	Pannenhoeft - landgoed	Jan Benoist
1	Nachtzwaluw	24-8-2020	Breda	Mastbosch	Bas Gerrits
1	Gierzwaluw	29-8-2020	Roosendaal	Wouw - dorp	Joost Simons
2	Zwarte Specht	14-10-2020	Alphen-Chaam	Strijbeek - Strijbeeksche Heide	Marije Dévény
1	Middelste Bonte Sp	13-9-2020	Breda	Liesbosch	Marjo Lips
4	Oeverzwaluw	6-10-2020	Breda	Lange Bunders en Slangwijk	Rutger van Ouwerkerk
1501	Boerenzwaluw	11-9-2020	Breda	Teteringen	Piet van Iersel
10	Huiszwaluw	9-10-2020	Breda	Rooskensdonk	Cees Huijben
2	Duinpieper	3-9-2020	Alphen-Chaam	Chaam - Bleeke Heide	Harry van Vugt
215	Gele Kwikstaart	21-8-2020	Moerdijk	Willemstad - gorzen Hollandsch Diep	Adri Clements
1	Grote Gele Kwikstaart	8-10-2020	Breda	Wendel	Ad Rijnen
175	Witte Kwikstaart	15-9-2020	Breda	Teteringen	Raymond van Breemen
2	Zwarte Roodstaart	2-10-2020	Halderberge	Oudenbosch - Polder de Oude en Nieuwe	Laurie Rijdsdijk
1	Tapuit	17-10-2020	Breda	Rooskensdonk	Rutger van Ouwerkerk
1	Bladkoning	10-10-2020	Alphen-Chaam	Chaam - Bleeke Heide	Harry van Vugt
1	Grauwe Klauwier	6-9-2020	Zundert	Lange Maten e.o.	Martin van Leest
1	Raaf	15-10-2020	Alphen-Chaam	Strijbeek - Strijbeeksche Heide	Jan Vermeulen
4	Kruisbek	15-10-2020	Alphen-Chaam	Strijbeek - Strijbeeksche Heide	Jan Vermeulen

Onze werkgroepen					
Stadsvogels	Willem Veenhuizen	stadsvogels@westbrabantsevwg.nl	De Kamertjes	Jan Benoist	kamertjes@westbrabantsevwg.nl
Roofvogels	Raymond van Breemen	roofvogels@westbrabantsevwg.nl	Polen	Jan Benoist	polen@westbrabantsevwg.nl
Uilen	Martin van Leest	uilen@westbrabantsevwg.nl	Knotwerkgroep	Rob Fisscher	knotwerkgroep@westbrabantsevwg.nl
Watervogels	Vacant	watervogels@westbrabantsevwg.nl	4^e Bergboezem	Kees van der Krift	cvdkrift@gmail.com
Weidevogels	vacant	weidevogels@westbrabantsevwg.nl	Dintelse Gorzen	Ronald Buijnsters	dintelsegorzen@westbrabantsevwg.nl
Rooskensdonk	Harry Janssen	rooskensdonk@westbrabantsevwg.nl	Excursies	Martin van Leest	excursies@westbrabantsevwg.nl

Witgat, Drieteenstrandloper, Watersnip, Torenavalk, Knobbelzwaan.
Foto's Ria Lambregts